

บทที่ 4

วัฒนธรรมทางคตินิยมและเนติธรรม

4.1 วัฒนธรรมทางคตินิยม เป็นวัฒนธรรมทางจิตใจเกี่ยวกับศีลธรรม จรรยาบรรณอันเป็นหลักแนวทางดำเนินชีวิตที่ดี ที่ควรมีคตินิยมและควรปฏิบัติ

วัฒนธรรมทางคตินิยมเป็นพื้นฐานทางความคิด ความเชื่อที่ยึดถืออันนำไปสู่การปฏิบัติ คตินิยมเป็นหลักการดำเนินชีวิต ซึ่งได้รับอิทธิพลสืบทอดมาจากมรดกทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่เกิดจากอิทธิพลของความเชื่อและคตินิยมทางศาสนา

วัฒนธรรมทางคตินิยมของไทย ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา ชาวไทยได้รับรู้และสืบทอดคตินิยมมาจากบรรพบุรุษ ในรูปแบบของพุทธภาษิต สุภาษิตท้องถิ่น สุภาษิตเคืองใจ สุภาษิตสอนใจในวรรณกรรม ทั้งจะยกตัวอย่างให้เห็นพอสังเขปดังนี้

4.1.1 พุทธสุภาษิต

- (1) การหึงตนเองและรักอิสระเสรี เช่น "คนแล เป็นที่หึงแห่งคน"
- (2) การรักความสงบ เช่น "สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี"
- (3) ไม่ชอบเบียดเบียนรุกรานใคร เช่น "การไม่เบียดเบียนกันเป็นสุขในโลก"
- (4) การชอบทำบุญทำทาน โดยเชื่อว่า เมื่อทำบุญแล้วผลบุญจะบันดาลให้มีความสุขสมหวัง ทั้งชาตินี้และชาติหน้า เช่น "บุญอ่อมเป็นที่หึงของสัตว์ทั้งหลาย ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า"
- (5) การเชื่อว่าทุกสิ่งในโลกไม่เที่ยง ไม่แน่นอน เช่น "อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา"

- (6) การเชื่อเรื่องกรรม เช่น "กรรมเป็นเครื่องจำแนกสัตว์"
"สัตว์โลกเป็นไปตามกรรม"
- (7) มีความเชื่อว่า ธรรมะย่อมชนะอธรรม เช่น "ธรรมแลย่อมรักษาผู้
ประพฤติธรรม"
- (8) ให้อภัย ไม่พยาบาทจองเวร "เช่น "เวรย่อมระงับด้วยการไม่
จองเวร"

4.1.2 สภาวะที่ คติเตือนใจเกี่ยวกับการงาน

- (1) "หนักเอา เบาสู้"

การงานที่คนทำกันอยู่ ย่อมมีทั้งยากและง่าย หนักและเบา งานที่ยากและหนักจะทำสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยความพยายามและความอดทนอย่างมาก ส่วนงานที่ง่ายและเบา อาจใช้ความพยายามและความอดทนเพียงเล็กน้อยก็สำเร็จได้ อย่างไรก็ตามทุกชนิดทุกประเภท จะเป็นงานยากหรือง่าย หนักหรือเบา ล้วนเป็นสิ่งที่มิมีประโยชน์แก่ชีวิตของคนเรา จึงไม่ควรที่จะเลือกงาน ผู้ที่เป็นนักทำงานจำต้องฝึกนิสัยของตนให้เป็นนักต่อสู้ ทำตนให้เหมาะสมแก่งาน ไม่ควรทำตนเป็นคนจับจด หนีบโหยง เลี่ยงงานหรือเลือกงาน เข้าทำนองที่ว่า "เลี่ยงงานหนัก รักงานเบา" หึงถือคติว่า "หนักเอา เบาสู้" งานทุกอย่างจึงจะสำเร็จได้

- (2) "อย่าผลัดวันประกันพรุ่ง"

ความหัดถอย ไม่อยากประกอบกิจอันเป็นหน้าที่ของตน ผลัดวันประกันพรุ่งเสมอ เช่น อ้างว่า วันนี้อากาศเย็นนัก ไม่ประกอบการทำงาน เป็นต้น ทำให้กิจการงานซึ่งควรจะสำเร็จเรียบร้อยต้องอาภูล้มค้ำงไม่สำเร็จ การงานที่ชงักไม่ก้าวหน้าทันกาลเวลา ทำให้การงานเสื่อมโทรม ไม่เจริญก้าวหน้า เหตุนี้ความเกียจคร้าน จึงชื่อว่าเป็นลูกตุ้มถ่วงความเจริญแห่งกิจการงานทั้งปวง

- (3) "ทรัพย์สินในดินสินในน้ำ"

ดินและน้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ผืนแผ่นดินไทย ได้ชื่อว่า เป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ เพียงพอแก่การครองชีพของชาวไทย แต่ทรัพยากรเหล่านี้จะอำนวยประโยชน์ให้ได้ก็ต่อเมื่อเราลงมือขุดค้นแสวงหา สร้างทรัพย์จากดินและสร้างสินจากน้ำ คนที่รู้จักแสวงหาประโยชน์จากธรรมชาติเช่นนี้ ก็สามารถครองชีวิตอยู่ในโลกได้ด้วยความราบรื่น แต่ถ้าไม่ลงมือแสวงหา ดินและน้ำก็คงเป็นเพียงธรรมชาติที่ไม่อาจอำนวยประโยชน์ให้เราได้แต่อย่างใด

(4) "น้ำขึ้นให้รีบตัก"

เมื่อมีโอกาสและสิ่งแวดล้อมเอื้ออำนวยในการทำงาน หามาหากินก็ให้รีบ ๆ ทำให้เต็มที่ ให้ได้มากที่สุด เพราะโอกาสกำลังดี สิ่งแวดล้อมช่วยส่งเสริม ไม่ใช่รอไปจนพลาดโอกาส เช่น การทำนาก็ต้องรีบมูมนะทำให้เต็มเมื่อฤดูกาลดี การทำการค้าให้ทำให้เต็มที่เมื่อธุรกิจกำลังเจริญ ตลาดกำลังต้องการ ฯลฯ

(5) "เวลาและกระแสน้ำไม่เคยคอยใคร"

ให้นึกเสมอว่า เวลาเป็นของมีค่า เมื่อล่วงเลยไปแล้ว เราได้ทำสิ่งใดให้เกิดประโยชน์คุ้มกับเวลาที่เสียไปบ้าง ควรตื่นตัวทำงานอย่าปล่อยให้เวลาล่วงไปเปล่า

4.1.3 สภาวะจิตใจเตือนใจในการคบมิตร

(1) "คบพาล ๆ พาไปหาผิด คบบัณฑิต ๆ พาไปหาผล"

คนเราจะชั่วหรือดี หรือกล่าวขวัญหนึ่งว่า คนเราจะดำเนินชีวิตไปสู่ทางที่ถูกหรือทางที่ผิดนั้น นอกจากจะเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมอย่างอื่น ๆ แล้ว การคบหาสมาคมกันก็เป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญประการหนึ่ง เพราะการคบหาสมาคมย่อมเป็นเหตุด้วยทอดอิทธิพลใจคอความรู้สึกรักใคร่ และความประพฤติกว้างแคบให้แก่กันและกันได้ง่าย ถ้าคบคนชั่วก็ย่อมจะชักนำไปในทางที่ผิด ซึ่งจะให้เกิดผลคือความเดือดร้อน แต่ถ้าคบคนดีก็ย่อมจะชักนำไปในทางที่ถูก ซึ่งจะให้เกิดผลคือความเจริญก้าวหน้า ไม่เดือดร้อน ฉะนั้น การรู้จักเลือกคบคนดีจึงเป็นเรื่องจำเป็นแก่ทุกคน

(2) "เพื่อนกินหาง่าย เพื่อตายหายาก"

คนผู้รักใคร่ คຸ້ນเคย สนับสนุนกัน หรือเคยร่วมกินร่วมนอนกัน ชื่อว่ามิตร หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เพื่อน ผู้มีมิตรมากย่อมได้รับความสะดวกสบาย ในเมื่อมีกิจการงานหรือเหตุการณ์เกิดขึ้น ทั้งได้ชื่อว่าผู้มีจิตใจกว้างขวาง ส่วนผู้ไร้มิตรย่อมได้รับความลำบากใจ เมื่อมีกิจการงานหรือเหตุการณ์เกิดขึ้น เพราะขาดผู้คอยช่วยเหลือ ทั้งได้ชื่อว่าผู้มีใจคับแคบด้วย ดังคำโบราณว่า "คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย" ดังนี้ การคบมิตรเป็นของสำคัญมาก คบคนเช่นใดนิสัยเปลี่ยนแปลงไปเช่นคนนั้น ดังเรื่องนกแขกเต้า 2 ตัว ตัวหนึ่งตกไปอยู่กับพวกโจร มีนิสัยโหดร้ายคล้ายโจร อีกตัวหนึ่งตกไปอยู่กับฤๅษี มีนิสัยเมตตาอารีคล้ายฤๅษี ฉะนั้น จึงสมควรเลือกคบแต่มิตรดี เว้นมิตรชั่ว

4.1.4 สุภาษิตคติเตือนใจในการประพฤติ

(1) "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" เป็นคติที่มาจากหลักธรรมของพุทธศาสนา ที่ว่าคนทำกรรมใดไว้ย่อมได้ผลแห่งกรรมนั้น

(2) "รักดีห้ามจู้ รักชั่วห้ามเสา"

จู้ก็คือ เสาก็ดี ต่างก็เป็นส่วนประกอบของเรือน ที่เรียกว่า ทัพพะสัมภาระ ทั้งสองอย่างนี้เป็นของหนัก จะนำไปประกอบกับ เรือนได้ต้องนำไปด้วยการหามจู้และเสา ถึงจะเป็นของหนักด้วยกัน แต่เมื่อเทียบน้ำหนักของทั้งสองอย่างนี้แล้ว เสาก็ยังเป็นของหนักกว่าจู้ คนเราก็ก็นั่นกัน ที่จะให้ผู้เฒ่าคอยช่วยเหลือ นั้น ถ้าเป็นผู้รักดีชื่อว่า ทำตัวให้เบา ซึ่งง่ายแก่การยกย่องช่วยเหลือ เปรียบได้กับการหามจู้ แต่ถ้าเป็นผู้รักชั่ว ชื่อว่า ทำตัวให้หนัก แม้ผู้นั้นมีเมตตาคิดจะช่วยเหลือ ก็ยากแก่การยกย่องช่วยเหลือ เปรียบได้กับการหามเสา

(3) "น้ำร้อน ปลาเป็น น้ำเย็น ปลาตาย"

น้ำเปรียบกับคำพูด ปลาเปรียบเหมือนคนฟัง คนเราจะอบรมสั่ง

สอนหรือขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น ควรใช้ถ้อยคำที่อ่อนหวาน ซึ่งเปรียบเสมือนน้ำเย็น ผู้ฟังฟังแล้วจิตใจเยือกเย็นไปด้วย ที่ว่า "น้ำร้อนปลาเป็น" หมายความว่า คำพูดที่หยาบคาย แข็งกระด้าง ทำให้คนฟังใจร้อนรน พุทออกไปแล้วทำให้ปลาคือคนฟังไม่สบายใจ ธรรมชาติปลาที่ยังไม่ตายก็ไม่แน่ว่าเป็นของเรา เมื่อเมื่อไรก็อาจหลุดมือลงน้ำหายไปได้ ถ้อยคำที่สุภาพ รื่นหู ทำให้ผู้ฟังรู้สึกเป็นมิตร คำพูดเช่นนั้นจึงมีประสิทธิภาพทั้งในการสั่งงานและการอบรมสั่งสอน

(4) "ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด"

คนที่จะได้รับกายยกย่องว่าเป็น "คนดี" โดยสมมุขนั้นก็คือ ผู้มีความรู้ดีและความประพฤติดีประกอบกันโดยความเป็นจริงแล้ว วิชาความรู้เป็นเพียงเครื่องมือสำหรับแสวงหาทรัพย์ ถ้าปราศจาก "ความประพฤติดี" กำกับ วิชาความรู้อาจถูกใช้ไปในทางที่ผิด เช่น ใช้ในการฉ้อโกง หลอกลวงผู้อื่นด้วยเล่ห์เหลี่ยมนานาประการ ซึ่งจะเป็นผลให้ตนเองได้รับความเคียดแค้น ถูกจับกุมลงโทษในภายหลัง เมื่อถึงคราวเช่นนั้น ความรู้ก็ไม่อาจช่วยอะไรได้ ฉะนั้น คนจะดีหรือชั่ว จึงต้องอาศัยความประพฤติเป็นสำคัญ ความรู้ดีแต่ประพฤติชั่วก็ประสบความเคียดแค้น ตรงกันข้าม ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียน แต่มีความประพฤติดี ยังได้ชื่อว่า เป็นผู้ช่วยรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม

(5) "อยู่ให้เขาไว้ใจ ไปให้เขาคิดถึง"

สิ่งที่คนเราทุกคน ซึ่งร่วมกันหรือทำงานร่วมกับผู้อื่น จะต้องคิดถึง คือ ขณะที่อยู่ให้เขาไว้ใจ ขณะที่จากไปให้เขาคิดถึง หรือถ้าจะพูดให้สั้น ก็คือการอยู่ดีไปดีนั่นเอง การอยู่การไปจะสำเร็จเป็นดีได้ ก็เพราะมีความดีที่เรียกว่าคุณธรรมเข้าประกอบ ผู้ใหญ่ที่มีเมตตากรุณาต่อผู้น้อย ยกย่องอัมชู สนับสนุนให้ทำความดี ตักเตือนว่ากล่าวสั่งสอนห้ามปรามไม่ให้ทำความชั่ว หรือให้เลิกละจากความชั่วที่ทำแล้ว เป็นต้น ผู้ใหญ่เช่นนี้ เมื่ออยู่ร่วมกับผู้น้อย ย่อมเป็นที่รักใคร่ไว้ใจของผู้น้อย เมื่อจากไปก็เป็นที่น่าอาลัยคิดถึง ผู้น้อยที่มีสัมมา

การระเวคต่อผู้ใหญ่ ตั้งอยู่ในโอวาทของผู้ใหญ่ เห็นผู้ใหญ่เป็นสำคัญ มีความจงรักภักดี กตัญญู กตเวทิตันนสนธิ มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อผู้ใหญ่ ต่อหน้าที่การงานที่ผู้ใหญ่มอบให้ทำ ถือว่างานที่ผู้ใหญ่มอบให้ทำเป็นเกียรติแก่ตน ผู้น้อยเช่นนี้ เมื่ออยู่ร่วมกับผู้ใหญ่ ย่อมเป็นที่รักใคร่ไว้วางใจของผู้ใหญ่ เนื่องจากไปก็เป็นที่อาศัยคิดถึง มิตรต่อมิตร เพื่อนต่อเพื่อน ที่ต่างฝ่ายต่างใช้คุณธรรมเข้าหากัน คอยให้สติตักเตือนเมื่อเพื่อนเมื่อมิตรจะเดินไปสู่ความชั่ว ยกย่องให้กำลังใจเมื่อเพื่อนเมื่อมิตรทำความดี ไม่ทอดทิ้งเมื่อเพื่อนเมื่อมิตรตกทุกข์ได้ยาก หรือประสบอันตราย มิตรหรือเพื่อนเช่นนี้เมื่ออยู่ร่วมกันก็เป็นที่รักใคร่ไว้วางใจของมิตรของเพื่อนด้วยกัน เนื่องจากไปก็เป็นที่อาศัยคิดถึง

(6) "โง่ก็ให้โง่อย่างภรรยา ฉลาดก็ให้ฉลาดอย่างน่านูชา"

ที่จะเรียกว่า ฉลาด ต้องอาศัยการศึกษาเล่าเรียน สติครบพียง และเผ้าสังเกต ตลอดถึงทักใช้ความคิดสอบสวนทดลองค้นคว้า สิ่งใดที่เรายังไม่ได้ศึกษาเล่าเรียน สิ่งนั้นยังเป็นสิ่งที่มีคมมสำหรับเรา ซึ่งเรียกว่าเป็นความโง่อยู่ แต่ถึงจะโง่ท่านก็สอนว่า ให้โง่อย่างน่านูชา คือเมื่อรู้ตัวว่าตนไม่รู้สิ่งใด ก็ยอมรับว่าตนไม่รู้แล้วพยายามศึกษาให้รู้สิ่งนั้น หรือไต่ถามท่านผู้รู้อื่น ๆ ย่อมเป็นทางให้ผู้อื่นเกิดเมตตากรุณาที่จะให้คำแนะนำในกาลต่อไป โง่อย่างนี้เรียกว่า โง่อย่างน่านูชา ถ้าโง่แล้วสำคัญตนว่าเป็นผู้ฉลาด ไม่พยายามศึกษาและไต่ถามผู้รู้ โง่อย่างนี้เรียกว่า โง่แกมหยิ่ง ความฉลาดนั้นเกิดจากการศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น ดังกล่าวมาแล้ว แต่ความฉลาดจะเป็นความฉลาดที่ดี ต้องใช้ไปในทางที่ดีที่ชอบ จึงจะชื่อว่า ฉลาดอย่างน่านูชา ถ้าใช้ความฉลาดไปในทางที่ผิด จะถูกเรียกว่า ฉลาดแกมโกง เข้าทำนองว่า "โง่น่าเกลียด ฉลาดน่าชิง"

4.1.5 คติธรรมสอนหญิง

(1) "รักนวล สงวนตัว"

วัฒนธรรมไทย มีคติสอนหญิงไทยให้เป็นกุลสตรี ตามค่านิยมของ

ชาวไทย คือ ให้รักนวล สงวนตัว เพื่อให้สามีได้เขยชมพรหมจรรย์ ชาวไทยถือในเรื่อง ความบริสุทธิ์ของหญิงผู้มาเป็นภรรยามาก ดังนั้น หญิงสาวแรกรุ่งจึงถูกควบคุมดูแลเข้มงวด ในการประพฤติดัว เพื่อให้รักษาความบริสุทธิ์ไว้จนถึงวันแต่งงาน

(2) "ชายสามโบสถ์ หญิงสามผัว"

วัฒนธรรมไทยโบราณ คำทนิชายที่บวชแล้วสึก สึกแล้วบวชใหม่ ถึง 3 ครั้ง ว่าคบไม่ได้ โลดเผลอ ไม่แน่นอน สำหรับหญิงที่มีสามีแล้วเลิกร้างถึง 3 ครั้ง 3 คน จะถูกสังคมตำหนิตินินทาอย่างมาก ว่าเป็นหญิงไม่ดี มากู้หลายผัว

(3) "ศรีภรรยา ศรีบ้าน ศรีเรือน"

วัฒนธรรมไทย ชีวิตแต่งงาน ถือว่าหญิงข้างตัวหลัง ต้องเชื่อฟังสามี เคารพข้อสัตย์ต่อสามี ปราบนิตินิตินาม กูแลบ้านครอบครัว และพ่อแม่ ญาติพี่น้องของสามีอย่างดี

คติธรรมไทยกล่าวตำหนิ ภรรยาที่ไม่ดี ร้ายต่อสามี และยกย่อง ภรรยาที่ดีต่อสามี ว่าเป็น "นางแก้ว" โดยแบ่งลักษณะภรรยาไว้ 7 ลักษณะ ลักษณะภรรยา เจ็ดประเภทคือ

1. วัธการภรรยา เป็นภรรยาประเภทใจดำ โหดร้าย ทำร้ายสามี หรือคิดฆ่าสามี หรือมีชู้ และร่วมกับชู้คิดร้ายต่อสามี
2. โจรีภรรยา เป็นภรรยาประเภทที่ผลาญสมบัติของสามี ไม่รู้จักเก็บออมถนอมทรัพย์ที่สามีหามาได้
3. อัยยะภรรยา เป็นภรรยาประเภทที่ ช่มชู้ กดขี่สามี ให้อยู่ใต้อำนาจ ทำให้สามี อับอายแก่ผู้คน

4. สนิษการยา เป็นภรรยาประเภทที่ไม่เคารพสามี ชอบโต้เถียงเอาชนะต่อหน้าผู้คนไม่ให้เกียรติสามี
5. ขนิษฐาภรรยา เป็นภรรยาประเภทที่อ่อนน้อม นับถือสามี อยู่ในโอวาทเสมือนน้อง
6. ภคินีภรรยา เป็นภรรยาประเภทที่ทำตัวเหมือนพี่และเพื่อนที่คของสามี
7. มาตมารยา เป็นภรรยาที่อุปถัมภ์ ช่วยเหลือดูแลสามี ให้คำแนะนำ ถนอมเอาใจตามใจสามี
ปรนนิบัติ อาหาร รวากับมารดา

4.2 วัฒนธรรมทางเนติธรรม

วัฒนธรรมทางเนติธรรม เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับกฎหมาย สิทธิหน้าที่ของพลเมือง ตามกฎหมาย รวมทั้งจารีตประเพณี และข้อห้ามทางศาสนา ที่ยอมรับนับถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติ เนื่องจากมีความสำคัญเหมือนกฎหมาย

วัฒนธรรมทางเนติธรรม โดยส่วนรวมที่เกี่ยวกับกฎหมายสิทธิหน้าที่ของพลเมือง ตามกฎหมายส่วนใหญ่จะมีลักษณะเหมือนกันทั่วโลก แต่ในข้อที่เกี่ยวกับจารีตประเพณี และข้อห้ามทางศาสนา จะแตกต่างกันในรายละเอียดของแต่ละสังคมแต่ละประเทศ เช่น ประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม ก็จะมีข้อกฎหมายที่เกิดจากจารีตประเพณี และข้อห้ามทางศาสนาต่างจากประเทศอื่นและยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดครอบคลุมไปถึงบุคคลที่อาศัยหรือทำงานอยู่ในประเทศไม่ว่าจะเป็นชนชาติใด

4.2.1 เนติธรรม คือหลักธรรมทางกฎหมาย หลักธรรมที่ใช้ในการปกครองประเทศ เป็นหลักธรรมของผู้ปกครอง ผู้บริหารในสมัยโบราณ ได้แก่พระมหากษัตริย์ ในปัจจุบัน

ได้แก่ คณะรัฐบาล และผู้บริหารระดับสูงในราชการ หลักธรรมดังกล่าวมี 2 ประเภท คือ "ทศพิธราชธรรม" และ "จักรวรรดิวัตร"

4.2.1.1 ทศพิธราชธรรม คือหลักธรรมในการประพฤติในฐานะที่เป็น พระราชา (ผู้ปกครอง ผู้นำ) หัวหน้า ผู้ปกครองประเทศ มี 10 ประการ คือ

- (1) ทาน การสละสิ่งของเงินทอง หรือประโยชน์ส่วนตัว เพื่อส่วนรวม ทำนุบำรุงประชาชน และ ประเทศชาติ
- (2) ศีล มีความประพฤติตั้งอยู่ในศีลธรรม และหมาย รวมถึงการปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่าง และอยู่ใน ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม และไม่ละเมิด กฎหมาย หรือถืออภิสิทธิ์
- (3) บริจาค สละความสุขส่วนตัวเพื่อส่วนรวม ยอมยากลำบาก ตรากตรำเพื่อช่วย เหลือประชาชน
- (4) อาชชวะ ความซื่อตรง ยุติธรรม สุจริต จริงใจต่อ ประชาชนและประเทศชาติ
- (5) มัทวะ การอ่อนโยน มีอัธยาศัยสุภาพต่อประชาชน ไม่ ถือตัว หมายถึงการอ่อนโยนทางกายและ ทางใจ
- (6) ทมะ มีความเพียรพยายาม มานะบากบั่น มุ่งมั่น ไม่ห่อถอย เบื่อหน่าย ในการบำเพ็ญทุกขบารุ่ของสุชนแก่ ประชาชน
- (7) อักโกธะ ไม่โกรธ ไม่คูร้าย เจ้าอารมณ์ ไม่เกรี้ยวกราด

- แก่คนทั่วไป แม้แต่บริวารผู้รับใช้ก็ตาม
- (8) อวิหิงสา ไม่เบียดเบียนบุตรประชาชนไม่ว่าจะเป็นทรัพย์หรือแรงงาน
- (9) ชันติ อคทน และอคคถัน ไม่ว่าจะเหนื่อยยาก หรือถูกบีบบังคับจากสถานการณ์ใด ๆ
- (10) อวิโรธนะ ไม่มีพิรุณ ไม่มักพร่องในคุณธรรม ไม่ทำวันไหนต่อความชั่ว ความผิด

4.2.1.2 จักรวรรดิวัตร คือ ข้อปฏิบัติสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน (ผู้ปกครอง ผู้นำ) ดำเนินการปกครองบริหารประเทศ มี 10 ประการ คือ

จักรวรรดิวัตร ข้อปฏิบัติสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน 10 ประการ คือ

- (1) อนุโชนสมิ สงเคราะห์คนภายใน เช่น ญาติ มิตร สหาย
- (2) พลกายสมิ บำรุงกองทัพให้เจริญรุ่งเรือง
- (3) ทศตียะสุ สงเคราะห์ชนชั้นปกครองและนักรบ
- (4) อญฺญนฺเตสุ สงเคราะห์ข้าราชการและข้าราชการบริหาร
- (5) คหปติเกตุ สงเคราะห์คหบดี
- (6) นิคมชนนฺเปเกสุ สงเคราะห์ชาวนิคมและชนบท หรือประชาชน
- (7) สมณพราหมณฺเตสุ อุบัติวิภังสมณพราหมณ์หรือนักบวช
- (8) มิตฺตปฏฺธิสุ สงเคราะห์สัตว์ทั้งหลาย
- (9) มา อชฺมุฏกาโร ปวตฺตติคฺคตฺต ไม่ทำทุจริตผิดทำนองคลองธรรม
- (10) ธนํ อญฺญาปทฺชฺเชยฺยยาสิ สงเคราะห์คนยากจน

4.2.2 กฎหมาย คือกฎข้อบังคับ ซึ่งผู้มีอำนาจทางการปกครอง หรือผู้เป็นตัวแทนของประชาชนกำหนดขึ้นให้ประชาชนทุกคนที่อยู่ภายใต้การปกครอง หรืออยู่ในประเทศถือปฏิบัติ หากละเมิด ผ่าฝืน จะถูกลงโทษตามตัวบทบัญญัติไว้ในข้อกฎหมาย

กฎหมายเป็นวัฒนธรรมทางนิติธรรม ที่ประชาชนที่อยู่ในประเทศต้องยึดถือปฏิบัติ โดยจะละเมิดมิได้ กฎหมายมีสาระสำคัญ สรุปได้ 2 ประการ คือ

- (1) ข้อบังคับให้ประพฤติปฏิบัติ ให้ประชาชนทุกคนถือปฏิบัติอย่างเสมอภาค เช่น การเสียภาษี ขับรถตามกฎหมายจราจร ฯลฯ หากฝ่าฝืน ไม่ประพฤติปฏิบัติจะถูกลงโทษ
- (2) ข้อห้ามมิให้ประพฤติปฏิบัติ ห้ามมิให้ละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น หรือละเมิดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม เช่น ทำร้าย ลักทรัพย์ ทำเสียงดังรบกวนผู้อื่น เกะกะกีดขวางทางจราจร ฯลฯ เป็นต้น หากผู้ใดประพฤติปฏิบัติเท่ากับเป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย ต้องถูกลงโทษ

4.2.3 วัฒนธรรมทางนิติธรรมของไทยในอดีต

เมืองไทยมีความเจริญด้านวัฒนธรรมทางนิติธรรมมาแต่โบราณ ในการดำรงชีวิตของชาวไทย มีจารีตประเพณี และวิถีประชา เป็นบรรทัดฐาน และมีกฎหมายไทยเป็นกฎข้อบังคับ มาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย

พระเจ้าแผ่นดินไทยทรงยึดถือปฏิบัติพระองค์ ตามหลักทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตร ซึ่งเป็นหลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับการปกครองของพุทธศาสนา ส่วนกฎหมายที่ให้ประชาชนชาวไทยถือปฏิบัติเป็นกฎข้อบังคับของสังคมไทยนั้น ได้รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ โดยสันนิษฐานว่าได้รับมาจากมอญ และนำมาใช้เป็นหลักบัญญัติกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยกรุงศรีอยุธยา⁽¹⁾ ชาวไทยเรียกกฎหมายดังกล่าวว่า "พระราชศาสตร์"

1. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ,ตำนานกฎหมายเมืองไทย และประมวลคำอธิบายทางนิติศาสตร์, พระนคร : โรงพิมพ์ธรรมมรณาการ, 2503
หน้า 17.

ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2347 (จ.ศ.1166) ในสมัยรัชกาลที่ 1 เกิดคดีร้องทุกข์เรื่องคำตัดสินของคณะลูกขุนตามกฎหมายที่ถือเป็นข้อบังคับในขณะนั้นว่า ไม่ยุติธรรมในตัวบทกฎหมายว่าด้วยการ "หย่าร้าง" (กฎหมายลักษณะผัวเมีย)* จึงมีพระราชโองการให้ชำระกฎหมายใหม่ โดยตั้งคณะกรรมการอันประกอบด้วยบัณฑิตผู้รู้ทางกฎหมายจัดการชำระบทกฎหมายตั้งแต่พระธรรมศาสตร์เป็นต้นไป แล้วแก้ไขชำระให้ถูกต้องตามความยุติธรรม เมื่อชำระกฎหมายเสร็จแล้ว ทรงโปรดให้อาลักษณ์เขียนเป็นฉบับหลวงจำนวน 3 ชุด และประทับตรา พระราชสีห์ พระคชสีห์ และบัวแก้ว อันเป็นตราประจำตำแหน่งสมุหนายก สมุหพระกลาโหม และเจ้าพระยาพระคลัง ไว้เป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อแสดงความถูกต้องแท้จริงของกฎหมาย และแสดงให้เห็นว่ากฎหมายนั้นมีอำนาจใช้บังคับตลอดทั่วราชอาณาจักรไทย เรียกว่า "กฎหมายตราสามดวง"

4.2.4 กฎหมายไทยในปัจจุบัน

ปัจจุบันประเทศไทยใช้กฎหมายซึ่งได้รับอิทธิพลจากกฎหมายของประเทศอังกฤษ เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าในยุคสมัยเปลี่ยนไป ในสมัยรัชกาลที่ 4 รัชกาลที่ 5 รัชกาลที่ 6 เมืองไทยมีการติดต่อสัมพันธ์ค้าขายกับประเทศยุโรป และอเมริกา จากสภาพการณ์บ้านเมือง และภาวะบังคับในเหตุการณ์รอบประเทศ ซึ่งเต็มไปด้วยการล่าอาณานิคม ทำให้เมืองไทยต้องแก้ไขบทกฎหมายให้สอดคล้องกับสถานการณ์ และพัฒนาวิวัฒนาการมาจนปัจจุบัน ดังนั้น กฎหมายไทยในปัจจุบันจึงได้รับอิทธิพลจากประเทศอังกฤษ ซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นแม่บทแห่งกฎหมายสากล โดยยังคงรูปแบบกฎหมายจารีตประเพณีไว้ นอกจากนี้กฎหมายไทยยังถูกแก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตยอีกด้วย

* เนื่องจากใน พ.ศ.2347 นายบุญศรี ถวายฎีการ้องทุกข์เรื่องภรรยาชื่ออ่ำแดงป้อม มีผู้และศาลหลวงตัดสินให้เป็นหญิงหย่าชาย ตามข้อกฎหมายที่ใช้ในขณะนั้นซึ่งไม่ยุติธรรมแก่ฝ่ายชาย

กฎหมายไทยปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ*

- (1) กฎหมายเอกชน ได้แก่ กฎหมายแพ่ง, พาณิชย
- (2) กฎหมายมหาชน ได้แก่ กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายปกครอง
กฎหมายอาญา
- (3) กฎหมายระหว่างประเทศ

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันในสังคมของประชาชนส่วนใหญ่ ได้แก่
กฎหมายแพ่ง, พาณิชย และกฎหมายอาญา

ผู้มีวัฒนธรรมทางเนติธรรม จะรู้จักสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองตามกฎหมาย
เคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง โดยประพฤติตนเป็นพลเมืองดี ได้แก่

- (1) ใช้สิทธิของตนตามกฎหมายโดยความสุจริต
- (2) ศึกษาให้รู้ถึงกฎหมายต่าง ๆ
- (3) ใช้กฎหมายโดยสุจริต
- (4) ระวังเสมอว่า การปฏิบัติตามกฎหมายย่อมปลอดภัย
- (5) เคารพระเพณีอันดีงาม
- (6) ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

* รายละเอียดของกฎหมายทั้ง 3 ประเภทนี้ มีกล่าวไว้โดยละเอียดในหนังสือ (ตำรา)
วัฒนธรรมและศาสนา (PY 110) ของ รศ.สุวรม พชรนิล.